INFRASTRUKTURA I EKOLOGIA TERENÓW WIEJSKICH
INFRASTRUCTURE AND ECOLOGY OF RURAL AREAS

Nr 10/2011, POLSKA AKADEMIA NAUK, Oddział w Krakowie, s. 205–217
Komisja Technicznej Infrastruktury Wsi

Jerzy Oleszek

MAKROREGION SUDETY WSCHODNIE OBSZAREM MARGINALNYM CZY PERYFERYJNYM – PRÓBA IDENTYFIKACJI ASPEKTÓW

MAKROREGION EASTERN SUDETEN MOUNTAINS THIS MARGINAL OR PERIPHERAL AREA – ATTEMPT OF THE IDENTIFICATION OF ASPECTS

Streszczenie

Celem rozważań jest próba odpowiedzi na pytanie: czy współczesna jakość i poziom charakterystyk gmin Lądek Zdrój i Stronie Śląskie kwalifikuje teren jako obszar marginalny, czy może już jako peryferyjny. Gdy dystans jest niewielki, a efektem są wyraźne deformacje, to terytorium posiada cechy obszaru marginalnego. Jeśli wielość, istotność i różnorodność problemów powoduje zwiększenie dystansu, gdy następuje odizolowanie czy odseparowanie, gdy występują formy patologiczne, a efektem są postacie zdegradowane, to osiągany jest już poziom obszaru peryferyjnego. Dystans to wypadkowa dostępności terenu (możliwości skomunikowania), tożsamość obszaru oraz zagadnienie: użytkowanie a funkcja obiektów. Zidentyfikowane charakterystyki lokalne parametrów, kwalifikują teren jako obszar marginalny. Dalsza kontynuacja dotychczasowej opcji rozwoju, to zwiększenie dystansu i w konsekwencji niebezpieczeństwo peryferyjności.

Słowa kluczowe: obszar marginalny, obszar peryferyjny, uwarunkowania rozwoju

Summary

An attempt of the answer to a question: whether the contemporary quality and the level of characteristics of communes Lądek Zdrój and Stronie Śląskie is classifying as marginal or peripheral area. When distance is low and distinct deformations are an effect the territory has features of marginal area. If increasing distance causes the multitude, the relevance and the diversity of problems, when

isolating or separating is taking place, when pathological forms are appearing, and downgraded figures are an effect, it is already a level of peripheral area. Distance is a resultant of the availability of the area (possibilities to get in touch), the identity of area and the use and the function of objects. Identified local characteristics of parameters classify the area as marginal one. Further continuation of the current option of the development implies increasing distance and in consequence danger of the location outside the centre.

Key words: *conditioning of development, marginal areas, peripheral areas*

WPROWADZENIE

Makroregion Sudety Wschodnie, to obszar zlokalizowany we wschodniej części regionu kłodzkiego. Według systematyki fizyczno – geograficznej jest składową podprowincji Sudety z Przedgórzem Sudeckim należącej do Masywu Czeskiego [Pawlak 1997]. Terytorium składa się z dwóch mezoregionów: Masyw Śnieżnika i Góry Złote - rys. 1.

Cechą charakterystyczną pasm górskich jest różnorodność morfologiczna, a w szczególności:

– relatywnie mała wysokość (szczególnie Góry Bialskie, Góry Złote czy pasmo Krowiarek),

– dynamiczne przewyższenia,

– wielość dolin.

Obszarem bezpośrednich obserwacji badawczych są gminy: Lądek Zdrój i Stronie Śląskie. Lądek Zdrój jest uzdrowiskiem; stąd istotne ograniczenia i uwarunkowania w rozwoju. Do roku 1945, główną determinantą rozwoju była funkcja wypoczynkowa. Natomiast okres ostatniego sześćdziesięciolecia, to wyraźna dominanta lecznictwa uzdrowiskowego. Stronie Śląskie prawa miejskie uzyskało w roku 1967, zaś układ urbanistyczny, to zespolenie części wsi Strachocin, Stronie Śląskie i Goszów. Jednostka to obraz małego miasta, gdzie rozwój pozostawał w ścisłej zależności z funkcją przemysłową (istniejąca od połowy wieku XIX huty szkła kryształowego). Uzupełniającym bodźcem była funkcja zdrowia (szpital dla psychicznie i nerwowo chorych). Współcześnie tj. w roku 2011, huta jako podmiot gospodarczy już nie istnieje. Działa tylko prywatna firma szlifierska, która świadczy usługi dla huty w Szczytnej Śląskiej. W placówce leczniczej przeprowadzono restrukturyzację, a efektem jest ograniczenie wielkości oraz radykalne zmniejszenie zatrudnienia.

W świetle wiodących procesów kształtujących wizerunek obszaru, formułuje się cel rozważań. Podejmuje się mianowicie próbę określenia: czy - a jeśli, to na ile - rozpatrywany teren jest obszarem marginalnym, czy też już peryferyjnym. Skumulowanie znaczenia wybranych zagadnień to w sumie pewna wypadkowa. Z kolei wielkość modułu jest miarą oddalenia. Gdy dystans jest niewielki, a efektem są zniekształcenia, czy nawet deformacje, to terytorium posiada cechy obszaru marginalizującego się lub nawet zmarginalizowanego.

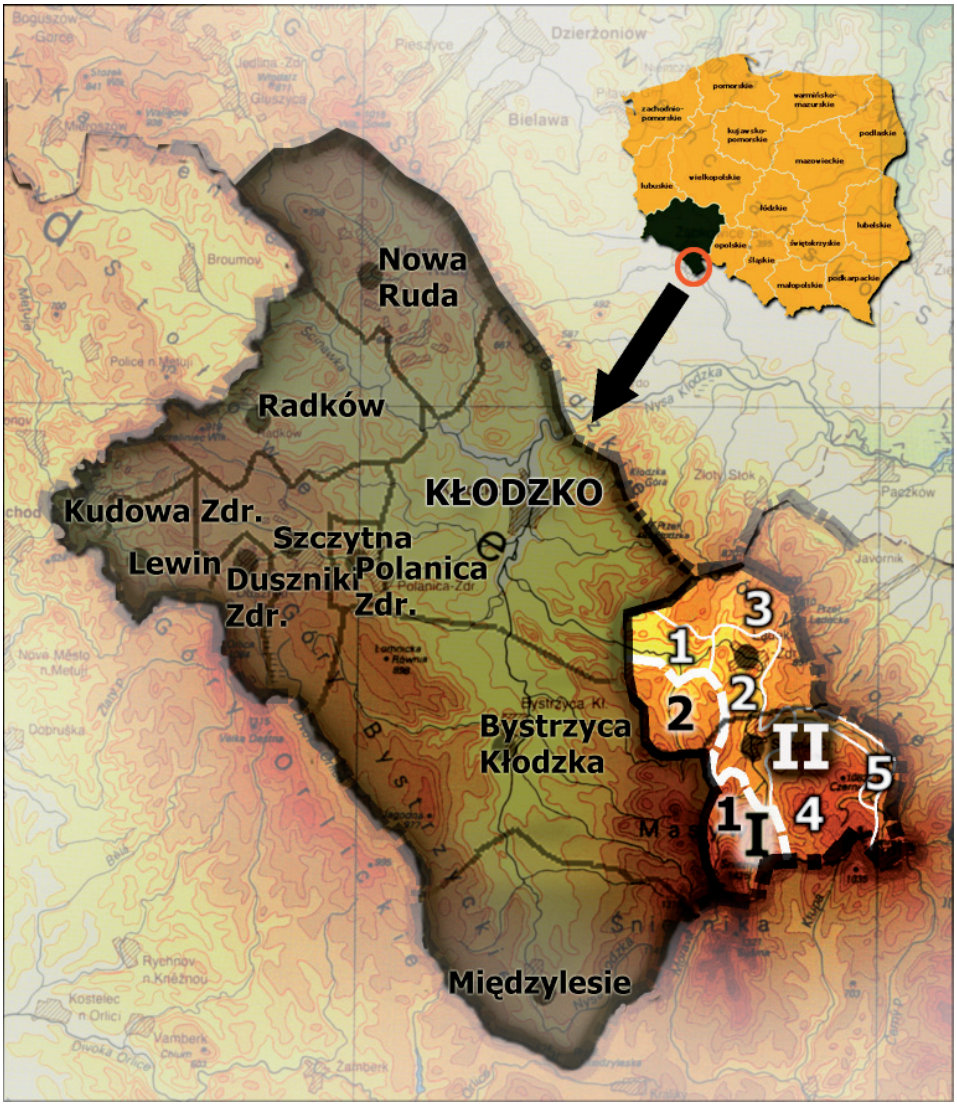

I - mezoregion Masyw Śnieżnika (mikroregion I_1 - Masyw Śnieżnika, I_2 - Krowiarki), II - mezoregion Góry Złote (mikroregion II_1 - Dolina Białej Lądeckiej, II_2 - Kotlina Lądeckiej, II_3 - Góry Złote, II_4 - Góry Bialskie, II_5 - Dolina Górnej Białej Lądeckiej)

Źródło: opracowanie własne

Rysunek 1. Podział fizyczno - geograficzny terytorium badań
Figure 1. The physical - geographical zoning of the territory of the research

Gdy występują zjawiska typu: wielość, istotność czy nierozwiązywalność problemów, odseparowanie, zdegradowane formy zagospodarowania, czy nawet procesy patologiczne, to teren posiada już charakter obszaru peryferyjnego.

Przedmiotem rozważań jest zagadnienie rodzaju i jakości dostępności komunikacyjnej terenu, tożsamość obszaru oraz relacja: użytkowanie a funkcja obiektów.

PROBLEM DOSTĘPNOŚCI KOMUNIKACYJNEJ

Brak czy utrudnienia w możliwości skomunikowania jest wyraźnym symptomem odseparowania a nawet i odizolowania. Może być ograniczeniem, spowolnieniem, a nawet i hamulcem rozwoju. Analizując położenie i hipsometrię terytorium, wskazuje się na wyraźne ograniczenia. Uwzględniwszy fakt, iż teren i to z dwóch stron, bezpośrednio sąsiaduje z granicą państwową, możliwość wykorzystania dróg komunikacji kołowej prowadzących do Republiki Czeskiej była praktycznie żadna. Drogą „zbiorczą", zespalającą ruch lokalny, jest trakt wzdłuż Białej Lądeckiej, pozwalający na skomunikowanie z Kłodzkiem. Drugą możliwością jest połączenie drogowe przez przełęcz Puchaczówka, prowadzące do trasy Kłodzko - Międzylesie - Boboszów. Inną możliwością jest droga łącząca Lądek Zdrój z Złotym Stokiem, i dalej do trasy Nysa - Kłodzko.

Wieloletnie obserwacje wskazują, że główny ruch samochodowy i to na zasadzie wahadła, z (do) Kłodzka odbywa się na trasie Kłodzko - Żelazno - Ołdrzychowice - Trzebieszowice - Lądek Zdrój - Stójków - Stronie Śląskie.

Dopiero od roku 2007, od kiedy to Polska i Republika Czeska przynależą do Strefy Schengen, zaistniała możliwość skomunikowania przez Przełęcz Lądecką, z miejscowością Javornik i dalej z Paczkowem, a od południa - przez Przełęcz Płoszczyna z miejscowością Stare Mesto i Hanusovice w Republice Czeskiej.

Schematyczny układ możliwości skomunikowania z krajem przedstawiono na rys. 2.

I tak:

– od kierunku północnego połączeniem drogowym, zresztą bardzo popularnym, jest trasa międzynarodowa E8 z Wrocławia przez Ząbkowice Śląskie - Bardo - centrum Kłodzka i dalej w kierunku Boboszowa,. Jednakże w miejscowości Żelazno, opuszcza się wspomniany i szlak komunikacji kołowej i kieruje się do Lądka Zdroju. Odległość Wrocław - Lądek Zdrój to ok. 110 km. Jednak ze względu na olbrzymie natężenie ruchu - w tym i ciężarowego – drogę jednojezdniową oraz realną możliwość utrudnionego przejazdu przez Kłodzko, należy przewidzieć, nawet i dwugodzinną podróż.

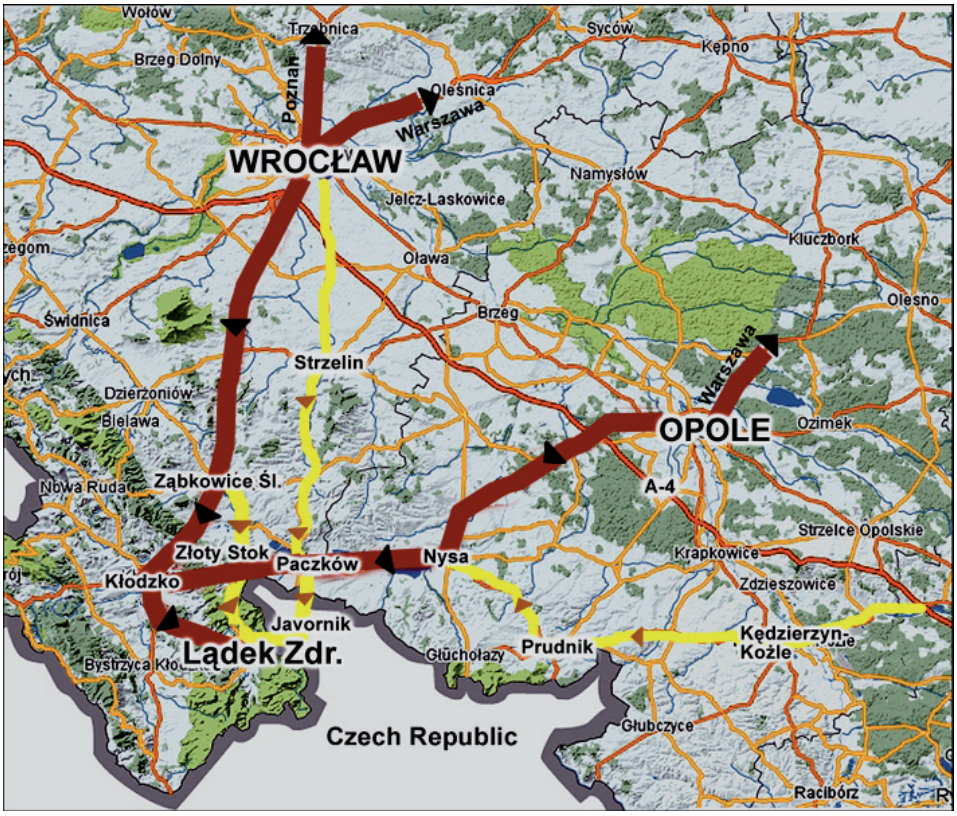

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 2. System skomunikowania drogowego
Figure 2. System of road communication

Ewentualnie można wybrać przejazd przez Ząbkowice Śląskie i dalej kierować się do Kamieńca Śląskiego i stąd do Złotego Stoku. Nie jest to istotne skrócenie odległości, ale - bynajmniej częściowo - unika się intensywnego ruchu kołowego i konieczności przejazdu przez centrum Kłodzka.

Alternatywnym rozwiązaniem jest podróż z Wrocławia przez Strzelin, Ziębice, Henryków do Paczkowa, aby później przez czeskie miasteczko Javornik, Przełęcz Lądecką dotrzeć do Lądka Zdroju. Odległość wynosi ok. 100 km, ale przejazdy przez wiele wsi oraz małych miast, to w konsekwencji niemalże dwugodzinna podróż;

– od kierunku północno-wschodniego i wschodniego, skorzystanie z traktu komunikacji kołowej Nysa - Kłodzko i dalej, albo na obwodnicy Paczkowa skie-

rować się do miasteczka Javornik, by dotrzeć na Przełęcz Lądecką, albo - dojechać nieco dalej i w miejscowości Złoty Stok skorzystać z połączenia Złoty Stok - Lądek Zdrój. Zaznacza się, odcinek Złoty Stok - Lądek Zdrój przebiega przez las bukowy, obfituje w wiele serpentyn, stąd podróż w okresie zimowym i jesiennym staje się niebezpieczna.

Gdy zaś chodzi o komunikację masową, to zaznacza się, że wykorzystywany był trakt komunikacji kolejowej Kłodzko - Lądek Zdrój - Stronie Śląskie. W roku 2004 ruch pociągów został wstrzymany, pozostały tylko elementy infrastruktury kolejowej. Istnieje jedynie możliwość skorzystania z połączeń autobusowych PKS. Analiza częstości kursów wskazuje, że:

– I-szy kurs tak z Kłodzka jak Lądka Zdroju następuje przed godz. 6, a ostatni - ok. 22;

– średnia częstość kursów to ok. 40-50 minut z zintensyfikowaniem w godzinach szczytu tj. ok. godz. 7, 13-14 oraz 15-17;

– występuje wyraźne zmniejszenie kursów w niedziele oraz w okresie Bożego Narodzenia i Wielkanocy;

– w dnie robocze połączeń wahadłowych Kłodzko - Lądek Zdrój - Stronie Śląskie jest ok. 20. W tym do najdalej oddalonych miejscowości, czyli do Bielic - 2 kursy oraz 3 skomunikowania z Bolesławowem przez Starą Morawę – tj. w sąsiedztwie wsi Kletno, gdzie znajduje się, sygnalizowana w wielu informatorach turystycznych, Jaskinia Niedźwiedzia.

– są trzy autobusowe połączenia wahadłowe na trasie Lądek Zdrój - Kłodzko -Wrocław i jedno Lądek Zdrój - Kłodzko - Paczków - Nysa - Opole - Warszawa.

– rozkład jazdy lokalnych połączeń autobusowych czyli na trasie: Lądek Zdrój - Kłodzko, jest bardzo skomplikowany. Objaśnienia dotyczące kursów np. tylko w dni nauki, tylko w dni robocze, tylko w niedziele, tylko w od X do III, lub tylko w okresie od III – X, powodują, że dla mieszkańca terenu zestaw objaśnień jest czytelny i powinien być zrozumiały, dla turysty krajowego - z pewnością czytelny, ale czy zrozumiały - wątpliwe. Z kolei dla obcokrajowca – z pewnością nie czytelny i całkowicie niezrozumiały - rys. 3;

– autobusowych połączeń nocnych, nie przewiduje się. „Niezmotoryzowany" turysta czy pacjent zdany jest tylko na usługi taxi względnie uprzejmość znajomego.

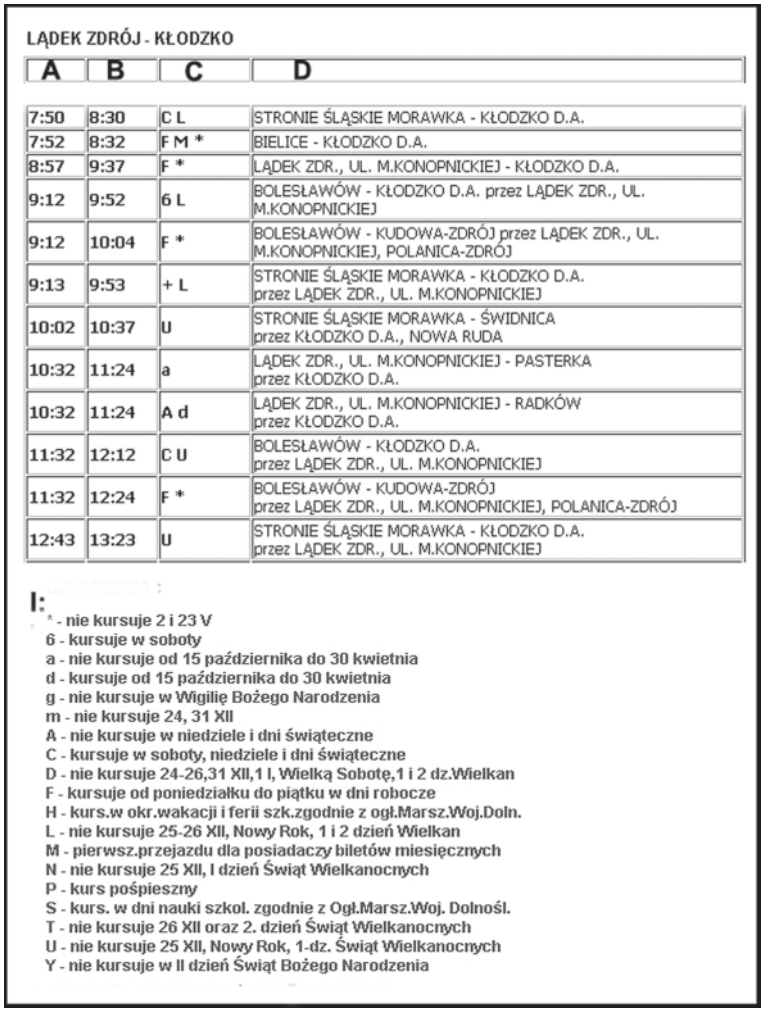

LĄDEK ZDRÓJ - KŁODZKO

A	B	C	D
7:50	8:30	C L	STRONIE ŚLĄSKIE MORAWKA - KŁODZKO D.A.
7:52	8:32	F M *	BIELICE - KŁODZKO D.A.
8:57	9:37	F *	LĄDEK ZDR., UL. M.KONOPNICKIEJ - KŁODZKO D.A.
9:12	9:52	6 L	BOLESŁAWÓW - KŁODZKO D.A. przez LĄDEK ZDR., UL. M.KONOPNICKIEJ
9:12	10:04	F *	BOLESŁAWÓW - KUDOWA-ZDRÓJ przez LĄDEK ZDR., UL. M.KONOPNICKIEJ, POLANICA-ZDRÓJ
9:13	9:53	+ L	STRONIE ŚLĄSKIE MORAWKA - KŁODZKO D.A. przez LĄDEK ZDR., UL. M.KONOPNICKIEJ
10:02	10:37	U	STRONIE ŚLĄSKIE MORAWKA - ŚWIDNICA przez KŁODZKO D.A., NOWA RUDA
10:32	11:24	a	LĄDEK ZDR., UL. M.KONOPNICKIEJ - PASTERKA przez KŁODZKO D.A.
10:32	11:24	A d	LĄDEK ZDR., UL. M.KONOPNICKIEJ - RADKÓW przez KŁODZKO D.A.
11:32	12:12	C U	BOLESŁAWÓW - KŁODZKO D.A. przez LĄDEK ZDR., UL. M.KONOPNICKIEJ
11:32	12:24	F *	BOLESŁAWÓW - KUDOWA-ZDRÓJ przez LĄDEK ZDR., UL. M.KONOPNICKIEJ, POLANICA-ZDRÓJ
12:43	13:23	U	STRONIE ŚLĄSKIE MORAWKA - KŁODZKO D.A. przez LĄDEK ZDR., UL. M.KONOPNICKIEJ

I:

* - nie kursuje 2 i 23 V
6 - kursuje w soboty
a - nie kursuje od 15 października do 30 kwietnia
d - kursuje od 15 października do 30 kwietnia
g - nie kursuje w Wigilię Bożego Narodzenia
m - nie kursuje 24, 31 XII
A - nie kursuje w niedziele i dni świąteczne
C - kursuje w soboty, niedziele i dni świąteczne
D - nie kursuje 24-26,31 XII,1 I, Wielką Sobotę,1 i 2 dz.Wielkan
F - kursuje od poniedziałku do piątku w dni robocze
H - kurs.w okr.wakacji i ferii szk.zgodnie z ogł.Marsz.Woj.Doln.
L - nie kursuje 25-26 XII, Nowy Rok, 1 i 2 dzień Wielkan
M - pierwsz.przejazdu dla posiadaczy biletów miesięcznych
N - nie kursuje 25 XII, I dzień Świąt Wielkanocnych
P - kurs pośpieszny
S - kurs. w dni nauki szkol. zgodnie z Ogł.Marsz.Woj. Dolnośl.
T - nie kursuje 26 XII oraz 2. dzień Świąt Wielkanocnych
U - nie kursuje 25 XII, Nowy Rok, 1-dz. Świąt Wielkanocnych
Y - nie kursuje w II dzień Świąt Bożego Narodzenia

A - departure, B - arrival, C - explanation, D - relation, I - information,
* - 02 and 23.05 - no runs, 6 - only on Saturday, a - from 15.10 to 30.04. - no runs, d - only from 15.10 to 30.04, g - 24.12 - no runs, m - 24 and 31.12. - no runs, A - Saturday and holiday - no runs, C - only on Saturday, Sundays and festive days, D - 24 - 26.12, 31.12, Easter Saturday and Easter Sundays - no runs, F - only from Monday to Friday, H - only in the holidays, L - 25 - 26.12, 01.01. and Easter Sundays - no runs, M - priority with monthly tickets, N - 25.12 and Easter Sundays - no runs, P - express bus, S - only in school year, T - 26.12 and Easter Monday - no runs, U - 25.12, 01.01 and Easter Sundays - no runs, Y - 26.12 - no runs

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 3. Rozkład jazdy autobusów - fragment)
A - odjazd, B - przyjazd, C - objaśnienia, D – relacja, I - informacja
Figure 3. Bus schedule - fragment

PROBLEM UBOGIEJ TOŻSAMOŚCI MIEJSCA

Skutkiem ustaleń jałtańskich i późniejszych zawartych w Układzie Poczdamskim, ludność dotychczas tutaj zamieszkała opuszczała swoje domostwa. Pozostawiany potencjał obejmowany był przez przybywających osadników. Najbardziej dynamiczny napływ imigrantów nastąpił w latach 1945-49. Osadnicy - co istotne - nie byli ani podmiotem, ani też przedmiotem zaistniałych procesów społecznych, politycznych czy gospodarczych i co najistotniejsze - nie osiedlali się na terenie opuszczonym [Łętowska 2004]. Mieli i to jako pierwsi, bezpośredni kontakt z pozostałą lub pozostawianą kulturą. Powstał proces, który Tarko [1987] nazywa „zerwaniem więzi wśród rzeczy", czyli używanie (lub porzucenie) nieznanych dotąd urządzeń gospodarstwa domowego, kontakt z nieznanymi technikami budowlanymi, brak wiedzy w zakresie utrzymania i obsługi m.in. drenaż opaskowy, wodociągi lokalne itp. Z kolei Thum [2008], formułuje zjawisko jako „obejmowanie nowego, dotąd absolutnie nieznanego potencjału". A Tomaszewski [1986] zaznacza, że przybywający nie potrafili ani gospodarować, ani też funkcjonować w nowych, całkiem nieznanych warunkach.

Poszczególne elementy kultury niematerialnej stały się „bagażem" wyjeżdżających. Jedynym elementem, który jest śladem i to śladem materialnym, przeszłej pobożności ludowej są elementy małej architektury sakralnej (kapliczki, pasje czy obiekty figuralne) [Oleszek, Kolanko 2009].

Natomiast przyjeżdżającymi w w I-szym okresie imigracji t. w okresie 1945 – 49 byli głównie osadnicy z dzisiejszej Ukrainy i to z okolic Lwowa, Tarnopola czy Stanisławowa (obszarów przestrzennie względnie jednorodnych, ale etnicznie zróżnicowanych) - ok. 50% całej populacji oraz z Małopolski (ok. 15%) i to głównie z Beskidów (Beskid Zachodni, a konkretniej - Beskid Żywiecki i Beskid Makowski). Ok. 30% imigrantów tego okresu, to przyjezdni z: kujawsko pomorskiego - ok. 2%, podkarpackiego - ok. 3%, świętokrzyskiego - ok. 2%, opolskiego - ok. 3,5%, podlaskiego - ok. 1%, łódzkiego - ok.4%, lubelskiego - ok.3%, warmińsko - mazurskiego - ok.2%, zachodniopomorskiego - ok. 1%, pomorskiego - ok. 1%, lubuskiego - 1% czy z: Litwy - ok. 4%, Białorusi - ok. 2%, Niemiec - ok. 1% i Kazachstanu, Łotwy, Słowacji, Czech, Austrii, Włoch, Francji, Belgii - a udział imigrantów z każdego z państw jest śladowy i nie przekracza 0,5% [Oleszek 2010]. Zwraca się uwagę, że przejmowanie obejść następowało w sposób niezorganizowany, można by określić, że losowy. Z informacji pozyskanych środowiskowych z wywiadów środowiskowych, wynika, że najbardziej jednorodne, bo pochodzące z jednej lub kilku wsi współczesnej Ukrainy, społeczeństwo, to mieszkańcy wsi Stary i Nowy Kaliszów, miejscowości położonych poza obszarem bezpośrednich obserwacji badawczych (gmina Bystrzyca Kłodzka).

W latach 1964 - 80 nastąpił istotny napływ ludności z woj. dolnośląskiego [Oleszek 2010]. Jest to jednakże okres, który zaczął się już ćwierć wieku po … - to po pierwsze, a po drugie - ludność napływowa reprezentowała wtórny zasób kultury, przy jednoczesnej już wewnętrznej różnorodności etnicznej. W konsekwencji uformowało się potężne i to zarówno tak rodzajowo jak i jakościowo, skomplikowanie.

Czy istnieje możliwość powstania nowych, a przy tym wyraźnych elementów kultury niematerialnej. Odpowiedź może być pozytywna, lecz:

– czy będzie to kontynuacja układów historycznie ukształtowanych - wątpliwe i nieprawdopodobne, więc

– jako postacie, które tylko „luźno" nawiązują do form dawnych, albo coś całkiem nowego, współcześnie stworzonego.

Współcześnie czynione są pewne i to pojedyncze przedsięwzięcia, ale ich intensywność, kreacja czy okres kontynuacji nie upoważnia, aby uznać, że już wpisały się, a tym bardziej - już ukorzeniły się w tutejszym regionie.

Zatem, czy możliwym jest, aby coś przeobrazić, coś uporządkować w dalszym „…zatracaniu się w bezczasowości i masie" [Tusk 1988]. Szansa istnieje, lecz należałoby zastanowić się czy aby - cytowana już [Oleszek 2010] - recepta Antoine'a de Saint - Exupery'go, który na pytanie „jak odzyskać ludzi", radzi „… żeby stali się braćmi, zmuś ich, aby budowali razem wieżę" - jest tutaj realizowalna.

PROBLEM FUNKCJA A UŻYTKOWANIE OBIEKTÓW

Niewątpliwie bodźcem wiodącym, kształtującym tak formułę jak i kierunki rozwoju obszaru są miasta. Tutaj jednostkami posiadającymi prawa miejskie jest Lądek Zdrój i Stronie Śląskie.

W wieku XVIII, kiedy to Lądek był kurortem, przyjeżdżała tutaj czołowa arystokracja zarówno z Prus, Wielkopolski jak i też z Rosji czy Śląska. Wznoszono, bogato dekorowane detalami w stylu barokowym czy klasycystycznym, pensjonaty. Z końcem wieku XIX na terenie lasu miejskiego wyznaczono, istniejące do dziś, tereny spacerowe. W latach 1877 - 80 wzniesiono nowy o ciekawej neobarokowej architekturze budynek - dzisiejszy „Wojciech". W latach dwudziestych i trzydziestych wieku XX-tego wybudowano nowe zakłady przyrodolecznicze (m.in. obecny „Jerzy", „Adam", "Józef" oraz wznoszono kolejne pensjonaty w tym z dominującym w krajobrazie kurortu, domem kupieckim.

Podczas II wojny światowej część uzdrowiskowa wykorzystana była jako baza rehabilitacyjna żołnierzy niemieckich, a część jako ochronki dla sierot z rodzin wojskowych. Ciężkowski [1998] zwraca uwagę, że pierwsi polscy osadnicy oraz żołnierze Armii Czerwonej byli zaskoczeni ilością hoteli, pensjonatów, restauracji, kawiarni oraz bogato urządzonymi i wzorowo zadbanymi parkami.

W latach roku 1947 - 49 działalność lecznicza łącznie z istniejącym majątkiem, została przejęta przez Ministerstwo Zdrowia. Większość pensjonatów przeszło na własność podmiotu ówcześnie monopolizującego krajowy wypoczynek, czyli Funduszu Wczasów Pracowniczych. Częstym przypadkiem było przekształcenie dotychczasowych hoteli czy obiektów pensjonatowych na obiekty mieszkalne (m.in. b. hotel Luizy czy hotel „Kronpritz", a o poszczególnych pensjonatach już nie wspominając).

W latach pięćdziesiątych XX wieku zorganizowano Wojskowy Zespół Sanatoryjny, nieco później - sanatorium dla potrzeb Północnej Grupy Wojsk Armii Radzieckiej. Placówka „radziecka" funkcjonowała do roku1991, a pozostawione obiekty zostały skomunalizowane.

W grupie gestorów zapewniających pobyt nie można pominąć zakładowych domów wypoczynkowych.

Zasób, który tworzony był dla przyjeżdżających „do wód" kuracjuszy, uległ transformacji dla potrzeb pacjentów. Stopniowo zanikała dyfuzja przestrzenna kurortu. W sąsiednich wsiach ulegał likwidacji jakże istotny, a wynikający z charakteru dawnego kurortu, bodziec rozwoju. Dotyczy to w szczególności, niezamieszkałej dziś wsi Wrzosówka, gdzie przebiegał trakt wędrówkowy z Lądka Zdroju na najwyższy szczyt Borówkowa, oraz Karpów - gdzie obok istniejących pensjonatów czy małych gospodarstw rolnych, funkcjonowały, gospody i gościńce (tzw.Gasthaus)..

Mimo zmian systemowych i gospodarczych, zapoczątkowana jeszcze w latach 50-tych XX wieku dominacja funkcji leczniczej, jest w dalszym ciągu kontynuowana. Zmieniła się jedynie formuła. Kiedyś preferowany wypoczynek połączony z regeneracją stanu zdrowia, jest mało - jeśli w ogóle - znaczący. Dowodem jest współczesna struktura funkcjonalna. Oprócz bowiem funkcji bytowej, funkcja lecznicza realizowana jest przez „Uzdrowisko Lądek-Długopole" Spółka Akcyjna z 100% udziałem Skarbu Państwa, a zakres usług to: lecznictwo, rehabilitacja w tym i usługa hotelowa. Dopiero od roku 2007 podmiot udostępnia komercyjnie swój potencjał w zakresie niektórych zabiegów regenerujących zdrowie. Funkcjonuje 23 Wojskowy Szpital Uzdrowiskowo – Rehabilitacyjny z zakresem: lecznictwo, rehabilitacja w tym usługa hotelowa. Działalność Funduszu Wczasów Pracowniczych - kiedyś potentata w zakresie wypoczynku zorganizowanego, dziś jest tylko zauważalna.

Oferta gestorów skierowana jest do osób posiadających odpowiednią dokumentację medyczną.

Współcześnie postrzega się istotność działalności podmiotu prywatnego. Gestor oferuje w zasadzie usługę pobytową i to w ograniczeniu tylko do noclegów. Generalizując - aktualnie istniejący potencjał i charakter działalności sektora, skłania do określenia, iż jest to faza indywidualnego poszukiwania profilu działania.

Reasumując, współczesny obraz uzdrowiska Lądek Zdrój kształtowany jest przez funkcję zdrowia, a preferowanym nurtem jest platforma turystyki medycznej, a nie stricte zdrowotnej. Istnieje, więc - jeszcze! - i to jakże bogaty i różnorodny zasób, ale z drugiej strony - zawężony popyt.

Drugim miastem jest Stronie Śląskie. Współczesna forma funkcjonowania jednostki jest trudna do jednoznacznego sprecyzowania. Dotychczasowe znaczenie huty „Violetta czy szpitala dla nerwowo i psychicznie chorych, jako elementów miasto - rozwojowych, uległo istotnemu osłabieniu. W świetle poczynionych już inwestycji w zakresie infrastruktury turystycznej (m.in. stacja narciarska „Czarna Góra" w Siennej, kompleks wyciągów narciarskich w Kamienicy, Jaskinia Niedźwiedzia w Kletnie, kąpielisko w Starej Morawie), istnieje szansa przekształcenia jednostki w ośrodek wiążący lokalny ruch turystyczny. Jednakże aktualne skoncentrowanie się na realizacji funkcji bytowych, ubogi zasób infrastruktury gastronomicznej czy monofunkcyjny zestaw usług dla turystyki tak amatorskiej jak i kwalifikowanej, lokuje miasto nawet nie jako przystanek do atrakcji turystycznych. Aby osiągnąć proponowany charakter, konieczne jest przeorientowanie dotychczasowego kierunku i konsekwentna realizacja poszczególnych celów cząstkowych. Powstanie kilku pensjonatów czy prowadzenie wynajmu kwater, to tylko namiastka, skromny zaczyn przyszłej postaci miejscowości.

Z kolei, gdy chodzi o obszar wiejski, to postępuje zanik sielskości i to szczególnie w jednostkach relatywnie małych. Występuje proces zmiany sposobu użytkowania byłych zagród. Postępującym procesem jest zaniechanie użytkowania budynków czy pomieszczeń produkcyjnych. Niekiedy są one adaptowane na inne, nierolnicze cele, jak garaż, warsztat, a nawet jako obiekt, gdzie przestrzeń zagospodarowuje się na kwatery do wynajęcia. Jednakże sytuacją, która budzi niepokój jest brak jakiegokolwiek użytkowania obiektów produkcyjnych. Czy jest obraz tylko zaniechania czy już porzucenia - trudno i to jednoznacznie rozstrzygnąć. Konsekwencją jest tylko jedno, dynamiczna dekapitalizacja, a w nieodległym czasie - nawet i zrujnowanie.

Obserwuje się coraz to większą liczbę domów weekendowych czy II-gich domów. Dopóki nie zostanie przekroczona strefa zrównoważenia między zabudową stricte wiejską, a wspomnianymi obiektami, dopóty wieś zachowa swój charakter, swoją tożsamość. Gdy jednak nastąpi zachwianie, a nawet przełom, efektem jest już deformacja układu, a w konsekwencji - zanik środowiska wiejskiego. Przykładem jest sytuacja m.in. w miejscowości Sienna, Bielice, Wójtówka, Nowa Morawa, czy Orłowiec, gdzie formuła jednostki albo już jest, albo będzie i to w najbliższym czasie, oparta na obiektach wypoczynkowych. Dalsza ekspansja i to prowadzona w nieładzie przestrzennym, przy braku korelacji z miejscowym stylem budowlanym, to nic innego jak przepoczwarzenie w nową, trudną do zdefiniowania, postać. Nie będzie to na pewnością wieś. Jakie więc elementy, jakie cechy będą określały regionalną osobliwość czy atrakcyjność obszaru – pozostawia się jako pytanie retoryczne.

PODSUMOWANIE

Mezoregion Sudety Wschodnie to z pewnością teren o złożonej problematyce. Konglomerat uwarunkowań naturalnych, to istotne zawężenia tak zakresu rozwoju jak i wachlarza względnie zależnych bodźców rozwojowych. Wypadkową determinant jest dystans. Moduł wypadkowej, tworzony jest przez: a) dostępność komunikacyjną i to zarówno w układzie sieci dróg komunikacji kołowej oraz komunikacji masowej, b) tożsamość miejsca jako główna wartość postaci terytorium i c) relacja funkcja a użytkowanie obiektów jako miara przekształceń gospodarczych. Wielkość modułu pozwala określić: na ile spełnione są kryteria obszaru marginalnego, czy nawet - peryferyjnego.

Gdy chodzi o dostępność komunikacyjną, to stwierdza się, że istnieje dobra, bo wielowariantowa możliwość skomunikowania z innymi regionami kraju. Odległość do najbliższego ośrodka wielkomiejskiego (Wrocław, Opole), nie jest zniechęcająca, ale najkrótszy czas podróży, i to samochodem osobowym, jest relatywnie wysoki - niecałe 2 godziny. Podróż autobusem pośpiesznym z Lądka Zdrój do Wrocławia trwa 2,5 godz. a do Warszawy - 8 godz. Przejazd koleją, to tylko odcinek Wrocław - Kłodzko (ok. 2,5 h), a później autobusem do Lądka Zdrój; w sumie ok. ok. 3 - 4 godzin podróży.

Zagadnienie skomunikowania indywidualnego ocenia się jako problem trudny. Komunikacja masowa z Kłodzkiem dostosowana jest do potrzeb ludności miejscowej. Jest to niewątpliwe zjawisko separujące teren. W konsekwencji dostępność komunikacyjną obszaru określa się jako niezadowalającą.

Gdy chodzi o tożsamość miejsca, to zaznacza się, że obszar cechuje się istotną ułomnością. Z wyjątkiem elementów małej architektury sakralnej, będącej zresztą wyrazem przeszłej pobożności ludowej, inne ukształtowane historycznie postacie kultury niematerialnej zanikły. Z kolei w aspekcie materialnym, a konkretniej, formach budownictwa rodzimego, zauważa się symptomy degradacji. Jest to skutek ograniczonej czy słabej dbałości bądź zaniechania użytkowania obiektów produkcyjnych w zagrodach.

W niektórych wsiach przekroczono strefę relatywnej równowagi między budownictwem letniskowym, a obiektami wiejskimi. Dalsza kontynuacja, grozi zanikiem jednostki jako wsi. Powstający układ może stać się zaczynem tożsamości nowej, może jakąś atrakcją czy nawet osobliwością terenu, ale na pewno nie będzie to kontynuacja historycznie ukształtowanej formuły.

W przypadku uzdrowiska Lądek Zdrój bodźcem nadającym wysoki splendor była funkcja wypoczynkowa. W ostatnim półwieczu nastąpiła reorientacja i priorytetem stało się lecznictwo. Dopiero od roku 2007, istnieje możliwość skorzystania przez przyjeżdżających i to w celach wypoczynkowych, z niektórych urządzeń infrastruktury leczniczej.

Podsumowując - rozpatrywany teren spełnia kryteria obszaru marginalnego. Można by nawet i sądzić, że została już osiągnięta faza początkowa obszaru

peryferyjnego. Jeśli dalej kontynuowany będzie aktualny trend, aktualny kierunek, którego podstawą jest turystyka medyczna (Lądek Zdrój) czy monofunkcyjność turystyki (amatorskie narciarstwo zjazdowe w Stroniu Śląskim), to odległość będzie się powiększać. Istnieje i to realne, niebezpieczeństwo osiągnięcia poziomu peryferyjności, a w dalszym, nieodległym już czasie - nawet i zapaści.

BIBLIOGRAFIA

Ciężkowski W. 1998. *Lądek Zdrój*, Dolnośląskie Wydawnictwo Edukacyjne, Wrocław, ss. 232.

Łętowska W. 2004. *Nowe miejsce - nowe życie,* [w:] *Wieża Babel, Der Turm zu Bäbel*, red. Piotrowicz Z. CKiR Lądek Zdrój, s. 100–102,

Oleszek J., Kolanko K. 2009. *Wyraz duchowy środowiska kulturowego markerem produktu turystycznego Doliny Białej Lądeckiej*, [w:] *Marka wiejskiego produktu turystycznego*, red. Paluch P., Wyd. Akademii Morskiej w Gdyni, Gdynia, s. 209-213.

Oleszek J. 2010. *Potencjał niematerialnej kultury regionalnej obszarów wiejskich Doliny Białej Lądeckiej,* [w:] *Infrastruktura i Ekologia Terenów Wiejskich,* t. 13, Komisja Technicznej Infrastruktury Wsi PAN, Kraków, s. 133–142.

Pawlak J. 1997. *Podział fizyczno-geograficzny*, [w:] *Atlas Śląska Dolnego i Opolskiego*, PAN Oddz. Wrocław, Uniwersytet Wrocławski, mapa 22-23.

Tarko M. 1987. *Mirsk, czyli o próbach szukania swojego miejsca*, Architektura Nr.1/2, Arkady, Warszawa, str. 48–50.

Thum G. 2008. *Obce miasto Wrocław 1945 i potem*, Via Nova Wrocław, ss. 507.

Tomaszewski J. 1986. *Zmiany ludnościowe w osiedlach sudeckich*, Probl. Zagosp. Ziem Górskich PAN, z. 6(19), PWN Warszawa - Kraków, s. 164–189.

Tusk D. 1988. *Spętani w działaniu*, Pomerania, nr.9, s. 17.

Dr inż. Jerzy Oleszek
Katedra Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu,
ul. Grunwaldzka 53, 50-357 Wrocław
e-mail: jerzy.oleszek@up.wroc.pl

Recenzent: *Prof. dr hab. Jerzy Gruszczyński*